

Kétirányú zsákutca

Idén 20 országban jelenik meg az az oktatási csőd-utópiát kibontó könyv, amely a lázadó truantokról – az iskola-rendszerből kihullott diákokról – szól. Újabb 20 ország, ahol a téma aktuális.

Isamu Fukui fiatal szerző, Truancy-trilógiája első részének magyar kiadásakor nálunk járt, és nyilatkozott arról a személyes tapasztalatról, amely lényegében meghatározta a könyv irányultságát. Részletesen és őszintén beszélt az Egyesült Államok iskolarendszeréről, annak csődjéről, és a személyes sérelmeiről. A történetet – regényt – minden olyan diáknak ajánlja, „aki az oktatás nevében valaha is szenvedni kényszerült”.

Hát – gondolhatjuk bátran – vannak, vagyunk néhányan. Kérdés, mit tekintünk szenvedésnek. Kérdés, mi lett ezzel együtt vagy ennek ellenére belőlünk. Kérdés, volt-e, van-e választatásunk? Másként döntünk-e szülőként ma?

Fukui sem iskolai ámokfutó lett: nem robbantott, nem lövődött le társait. „Csak” egy regényt írt. És nem ő az első. A téma többszörösen feldolgozott, újra és újra elővett, aktualizált: az erőszakos, igazságtalan, a gyerekek szükségleteit figyelembe nem vevő és kizsákmányoló iskola és oktatáspolitikai rendszer ellen a diákok fellázadnak. A terv: egymás felé, egymás ellen harcolnak, megy a belső terror, kasztosodás, klikkesedés, csicskáztatás, önbíráskodás, stb. B terv: összefognak, és nem egymással versengenek, hanem minden erejükkel a felnőttek és az elnyomást jelképező intézmények ellen fordítják, céltudatosan. Katonai kiképzést kapnak, profi harcosok lesznek.

Úgy tűnik, a rendszer és az erőszak mindkettővel szemben tehetetlen.

A korábban az Ulpius-háznál megjelent Battle Royale mottója még az volt, hogy „van rosszabb az iskolánál”, és nagyon egyszerűsítve e mentén íródott, pl. A Legyek ura is, néhány évtizeddel ezelőtt. A Truancy mintha már mást üzenne: csak jobb lehet az iskolánál. A helyzet elviselhetetlen, tarthatatlan, valamit tenni kell. Ha nincs segítség, akkor önszerveződésben, saját erőből és fineszből, kijátszva a felnőtteket, kijátszva a rendszert és a társadalmat, amely asszisztál a gyerekek elnyomásához. Miután az irodalmi vélekedésben – és egyre nyíltabban a szakirodalomban is – napjainkban nagyon is jelen van a gyerekek egymás közötti agressziójának tematikája, kegyetlensége, az iskolai erőszak jelenségei, és miután a napi valóság is szembesít mindezek kéréltetlen törvényszerűségeivel, megállapítható, hogy a diagnózis nagyon pontos. Közelítik a jóslatokat.

Lényegében a hazai közoktatási rendszer időszaki jelentésében (legutóbb: Jelentés a magyar közoktatásról 2006, 6. fejezet: Az iskola belső világa) módszeresen vizsgálják az iskolai közérzet és mentálhigiéné jellemzőit, állapotát és tendenciáit. Elég idéznem a 2006-os jelentésből¹:

¹ Részletesen lsd.: http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Jelentes2006-16_belső_vilag

„Az agresszió erősödő jelenléte az iskolában (is) a társadalom feszültségi szintjének általános növekedésével, a közvetlen társadalmi környezetből és a médiából érkező erőszakos minták sokasodásával magyarázható. A közoktatási törvény⁶ alapján a gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani a fizikai és lelki erőszakkal szemben. Ennek ellenére egyre több jele van annak, hogy az iskolákban nő a pedagógus által elkövetett fizikai bántalmazások száma. Ezeknek azonban csupán töredéke kerül nyilvánosságra, illetve jár szankcióval. Az erőszak felnőtt által elkövetett formája az is, ha tétlenül nézi, netán támogatja a tanulók egymás közötti erőszakos cselekedeteit. (Herczog, 2006) Az iskolában megélt erőszak élménye erős és hosszan tartó hatást gyakorol az azt elszenvedőkre. Ezt igazolja a fekete pedagógiával foglalkozó kutatásnak az a része, amely főiskolások és egyetemisták körében vizsgálja az általános és középiskoláskorban elszenvedett sérelmek utóhatását (lásd a keretes írást).

■ FEKETE PEDAGÓGIA

A megkérdezett 532 hallgató háromnegyede (401 fő, 75,4%) számolt be valamilyen maradandó iskolai sérelemről. Jellegzetes különbség mutatkozik a főiskolás és egyetemista, illetve a pedagógusjelölt és nem pedagógusjelölt hallgatók beszámolóinak között: az előbbi csoportok (főiskolás és pedagógusjelölt) szignifikánsan több sérelemről tesznek említést, mint társaik. Az értékeléssel összefüggésben említett sérelmek leggyakrabban a megalázó, megszegényítő értékelés, büntetés kategóriájába tartoztak (39%), s csak ezt követette 33,7%-kal a tanulmányi teljesítmények igazságtalan értékelése, majd a személyiség becsmérlése (19,3%), a sztereotípiákból fakadó negatív megítélés (14,7%) és a gyerekek kisebb csoportjait vagy az egész osztályt érintő sérelem (13,5%). A legmaradandóbbak azok az értékeléssel összefüggő negatív élmények, amelyek a megalázottság érzését keltik elszenvedőikben, s mindig tartalmaznak valamilyen társas mozzanatot: a tanár eljárását súlyosbítja, vagy éppen az teszi megalázóvá, hogy a társak előtt (esetleg a szülők előtt), vagy a társak bevonásával zajlik. A 220 esetből leggyakrabban a lelki terrort, a rettegést, erős fenyegetettség érzését kiváltó személyt vagy eseményt említették (26,4%), majd az enyhe fizikai agressziót (20,9%), a súlyos fizikai agresszió és a verbális agresszió a történetek 14,5-14,5%-ában szerepel, a válaszó alapítatlan meggyanúsítása az esetek 13,2%-ban okozott maradandó negatív élményt, a segítségadás elmulasztása, a cserbenhagyás ugyancsak sokszor, a felidézett esetek 12,3%-ában vált a sérelmek forrásává.

Forrás: Hunyady Gy.-né, 2004

Általános életkori trendként megállapítható, hogy az iskolához való viszonyulás minden tekintetben kedvezőtlenebbé válik. Részben ezzel is magyarázható, hogy viszonylag magas a gyakran igazolatlan mulasztások száma. A rendszeres hiányzások jelentik a pedagógusok számára az egyik legkirívóbb tanulói viselkedésproblémát. A tanulók egyre kevésbé élvezik az iskolai feladatokat, egyre kevésbé gondolják úgy, hogy beleszólásuk van a szabályok kialakításába, illetve egyre inkább érzik úgy, hogy nyomásztóak az iskolai feladatok. A tanárokról kialakított kép is romlik. Az osztályklíma kedvező észlelése (percepciója) is csökken az életkorral (Aszmann et al., 2003).

A kevés számú nemzetközi összehasonlító elemzésből (Morita, 2001) kitűnik, hogy az erőszakos esetek 80%-a 12–16 év közötti tanulók között esik meg, s ezen belül 85% a fiú elkövetők aránya, míg a lányok között jóval magasabb az áldozati arány. Egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végzett kutatás adatai alapján az agresszió szintje az általános iskola felső tagozatában növekedést mutat. A fiúk és lányok aránya közel fele-fele, ami jelentősen eltér a nemzetközi adatoktól. Az életkort tekintve a 13–15 évesek a leggyakoribb támadók, míg a 10–12 évesek között több az áldozat és a szemlélő (Figula, 2004).

Az iskolai erőszak egyik leggyakoribb kiindulópontja, hogy „dühös” és agresszív tanulók magatartásukkal provokálják a többieket és a tanárokat, és sem az intézménynek, sem a szakembereknek nincs eszközük ahhoz, hogy megvédjék magukat, a gondjaikra bízott gyerekeket, és ugyanakkor segíteni tudjanak a nyilvánvalóan bajban lévő és erről erőteljes „jelzést” adó elkövetőknek. Ilyenkor pedig maga az intézmény válik diszfunkcionálissá, mivel képtelen előírt feladatait teljesíteni.”

Ha nem is ad válaszokat, megoldási kulcsokat a regény, jól – bár kicsit sematikusan – illusztrálja azt az utat, amit szélsőségesen rossz forgatókönyv szerint bejárhatnak az oktatás szereplői, legyenek akár gyerekek, akár felnőttek.

A regény negatív utópia, meglehetősen terjedelmes, helyenként terjengős, irodalmi szöveggént csak nehezen élvezhető, őszintén megvallva nem is tudtam félretenni a szakmai nézőpontjaimat. Talán ez a didaktikus kódolás és üzenetfejtés nem meglepő, hiszen maga a történet és tanulságai elsősorban az érintett diákoknak címettek.

Gy.É.

Isamu Fukui: *Truancy*

Ebben a városban ölnöd kell!

Ulpus-Ház Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Ishmael Beah: Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok

■ „NAPJAIMAT HÁROM VILÁGBAN ÉLEM: ÁLMAIMBAN, ÚJ ÉLETEMBEN, ÉS A MÚLT EMLÉKEIBEN.”¹

Gyerekkatona. Milyen egyszerű szó, ahogy azt Jaap E. Doek professzor megjegyzi a Gyerekkatonák Alkalmazásának Megfigyeléséért Koalíció 2008-as Globális jelentésében². A mögöttes tartalom azonban megrendítő és elkésztítő. Ahogyan a háború, az erőszak látványa és gyakorlása kiöli az ártatlanságot a gyerekekből, végleges és begyógyíthatatlan sebeket hagyva bennük, amelyeket – a szerencsésebbek esetében – aztán a konfliktust követően, vagy esetekben még az alatt, a rehabilitációval igyekeznek különböző módszerekkel, de mindenképp elöllett végtelen türelemmel és figyelemmel enyhíteni az ilyen programok önkéntesei és szakemberei. Valóban ők a szerencsésebbek? Jó túlélőnek lenni, amikor az ember családját kiirtották, és folyamatos önmarcangolásban él, hogy vajon őt miért nem? Szembenézni azzal, immár a drogok hatásától mentesen, hogy miket is tett az ember? És elhinni azt, amit az ápolók mondanak, hogy „semmi nem a te hibád”, hogy te nem tehetsz róla? Persze valóban nem tehetnek tetteikről Ishmael Beah, a Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok címen magyar fordításban is megjelent önéletrajzi írásának szereplői, de az emlékektől, az átélt eseményektől megszabadulniuk nehéz, vagy teljesen lehetetlen. Beah beszámolóján keresztül megtapasztalhatjuk, hogy milyen bizonytalan és időleges minden, és a békés családi életet hogyan váltja fel egyik pillanatról a másikra a magány és a bizonytalanság, gyerekek tömegei számára lehetetlenülve el az őket megillető gyermekkor élvezetét, és fosztja meg őket számos olyan joguktól, amelyek megadására az államukat nemzetközi szerződések kötelezik.

Nincsenek pontos adatok a gyerekkatonák számát illetően³, csak annyit tudunk, hogy gyerekek százezrei szolgálnak katonaként kormány-, vagy fegyveres lázadó csapatokban, a világ 17 különböző országában.⁴ A gyerekkatonává válásnak az esélye azoknak a gyerekeknek az esetében a legnagyobb, akik szegénységben, szüleiktől elválasztva, otthonuktól távol, háborús zónában élnek, vagy korlátozott számukra az oktatáshoz való hozzáférés lehetőségei. Fiúkat és lányokat egyaránt „használnak” gyerekkatonaként. Néhány országban, mint Nepál, Srí Lanka vagy Uganda, a gyerekkatonák harmada teszi ki – vagy esetenként meg is haladja azt – a lány katonák száma. A lányokat sok esetben megerősítik, vagy a parancsnokoknak adják mint „feleséget”.

¹ Ishmael Beah (2008), *Gyerekkatona voltam Afrikában amíg ti játszottatok*. Nyitott Könyvműhely, Budapest pp25

² www.child-soldiers.org

³ http://www.hrw.org/campaigns/crp/fact_sheet.html

⁴ <http://www.hrw.org/campaigns/crp/index.htm>

Forrás: http://www.hrw.org/campaigns/crp/fact_sheet.html